

KLASİK SOSYOLOGLAR

İbn-i Haldun (1332-1406)

Doç. Dr. Yasemin Esen

İbn-i Haldun (1332-1406)

- Astronom, iktisatçı, tarihçi, matematikçi, sosyal bilimci
- İbn-i Rüşd'ün öğrencisi
- “**Mukaddime**” eseri
- Özgün bir tarih kuramcısı, kültür ve siyaset felsefecisi ve toplumbilimcidir.

- **Tarihsel olayları toplumsal, etnik, kültürel, siyasal, ekonomik, hatta coğrafi ve biyolojik koşullarla bağlantıları içinde değerlendiren ilk düşünürdür.**
- **Tarih felsefesinin ve sosyolojinin çağdaş anlamda birer bilim olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.**

Mukaddime: Önsöz, bir olayın başlangıcı (TDK)

Mukaddime adlı eserinde nesnel, gerçekçi ve akılcı bir yaklaşımla ele aldığı konular:

- **Coğrafi şartlarla sosyal hayatın ilişkisi,**
- **toplum şekilleri,**
- **din ve devlet hayatının sınırları,**
- **şehir ve köy ilişkisi,**
- **iktisadi hayat,**
- **bilgi kuramı,**
- **bilimlerin sınıflaması**
- **edebiyat**

Mukaddime

- **1.bölüm:** İklimler ve beslenmenin insan tabiatı ve uygarlıklar üzerindeki etkileri
- **2.bölüm:** Göçebe ve yerleşik kültürlerin karşılaştırılması ve iki kültür arasındaki çatışmaların sosyal sonuçları
- **3.bölüm:** Devletlerin doğuşu ve çöküşü, saltanat, hilafet ve krallıkların koşulları ve kuralları

- **4.bölüm:** Köy ve kasaba hayatı ile imar faaliyetleri ve bunun İslam devleti ile ilgisi
- **5.bölüm:** Dönemin ana meslekleri, geçim araçları, sanat, ticaret, ziraat, tarım ve inşaat gibi ekonomik faaliyetler
- **6.bölüm:** Bilimlerin sınıflandırılması, eğitim yöntemleri

- Genel Dünya tarihine yer verirken, özellikle Türk tarihine geniş bir bölüm ayırır.
- Devlet hayatıyla dini hayatın sınırlarını ortaya koyarken, **Laik Devlet** sistemini savunur.
- **Temel amacı; İslam Medeniyetinin tarihi ve sosyolojik problemlerine ışık tutmak ve İslam kültürüne yeni bir canlılık kazandırmak.**

TEMEL KAVRAMLAR

- **UMRAN**: Uygarlık bilimi. Konusu “insan topluluğu”dur.
- İkiye ayrılır: **Hazeri Umran** (yerleşik uygarlık), **Bedevi Umran** (göçebe uygarlık)
- Toplumlara doğasını, toplumsal olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkilerini araştırır ve yasalarını saptar.
- Toplumlara medeniyetini tayin eden unsurlar **coğrafya ve ekonomik etkinliklerdir.**

- **ASABIYET**: Dayanışma ruhu, grup duygusu, kabilecilik, kan bağı, toplumsal dayanışma
- **Asabiyet toplumun oluşumunun temelidir**; ahlak ise toplumların devamının temelidir.
- Toplum, insan için ikinci ana rahmidir ve ancak asabiyet yoluyla oluşmaktadır. Toplum bu yönüyle ruhsal bir varlık olan asabiyetin ete kemiğe bürünmüş biçimlerinden biri, hatta en önemlisidir.

İki türlü asabiyet vardır:

- **Nesep** (soy) asabiyeti: Aynı soydan gelmek ve kandaş olmak kaçınılmaz bir şarttır. İlkel toplumlarda ve bedevilerde yaygındır.
- **Sebep** (mükteseb) asabiyeti: Yerleşik toplumlarda yaygındır.

Temel Sorular

- İnsanları bir devlet halinde birleştiren sebep nedir? Bir devlet olarak yan yana yaşayan insanların bu birliktelikleri neye dayanır?
- Dayanışma: Toplum yaşamında ancak "dayanışma bilinci"nin bulunduğu yerde, yani bireylerin birbirini karşılıklı olarak destekledikleri yerde devlet vardır.
- **Dayanışma duygusu neye dayanır?** Bu duygu çeşitli etkilere, söz gelimi ortaklaşa ırk birliğine, din birliğine, tarihi kader birliğine dayanabilir.

Dayanışmanın temeli “BİLİNÇ”

- Tüm bu temellerden önce, insanda bir **topluluk bilincinin** var olması gerekir.
- Yani insan öteki insanlarla akraba olduğu için değil, akrabalık "bilincini" duyduğu için dayanışma duygusu taşır. Ya da insan aynı dine bağlı olduğu için değil de, böyle bir bağın bilincine sahip olduğu için kendisini ötekiler ile dayanışma içinde duyumsar.

- Yani devlet biyolojik bir birlik değil, "ruhsal" bir birliktir.
- Devleti ayakta tutan "bilinç"tir.
- Bu bilincin dışında kalan bağların gerçekten var olup olmadığı konusu, ikinci derecede önem taşır.

Toplum ve Devlet

- **Toplum**, insanların doğa ile m¼cadelelerinde birbirlerine ihtiyaç duymalarından dolayı bir araya gelmelerinden oluşurken,
- **Devlet** insanı hemcinslerinin saldırıları ve zulm¼nden korumak için oluşturulan bir Őeydir. Devlet de toplum gibi doğal bir Őeydir, t¼m insan topluluklarını kapsar, ancak bu ne Tanrı buyruğudur ne de tek tanrılı dinlere ¼zg¼ bir durumdur.

Her devlet belli bir şablona göre "gelişir"

- Bütün insan toplulukları kırsal kültürden kent kültürüne doğru bir gelişme gösterirler. Kırsal Kültür, kendi içinde 3 alt aşamada oluşur.
- 1. Aşama: Toplumsal hayat ve örgütlenmenin en ilkel biçimidir. (göçebelik)
- 2. Aşama: Hayvancılık alanının çeşitlendiği yine göçebelik toplumdur.
- 3. Aşama: Küçük yerleşim birimlerinde (köy veya kasaba) tarımın yapıldığı yerleşik hayatın oluştuğu dönemdir.

Devletin Oluşumunun Koşulları

1. Nüfusun artması
  2. Kırsal alandaki üretim artışı, yeni ihtiyaçların belirmesi ve üretimin pazarlanması ihtiyacı
  3. Kent hayatının sürekliliği ve varlığı için, insanların bir araya gelip üretim ve pazarlamada işbirliği yapmaya karar vermesi
- İnsanları bir arada tutacak, birbirlerine zarar vermelerini önleyecek bir egemenlik ve siyasi varlık örgütlenmesi, yani **devlet** olmak zorundadır.

KÖY-KENT KARŞILAŞTIRMASI

- Köy halkı, kent halkından daha sağlam, mert, özgüveni daha fazla, özgür, köklü ve az bozulmuştur.
- Köy aile yaşamı, kent aile yaşamından daha dengeli, daha sağlam ve daha huzurludur.
- Toplumsal bilinç ve duyarlılık, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma köy toplumsal yaşamında daha fazladır.
- Ayrıca yaşlılara ve kadınlara duyulan saygı ve değer de daha fazladır.

Temel Sorular

- İslam devletleri kuruluyor, belli bir gelişme dönemi yaşıyor, sonra da yıkılıyor. Bu kaçınılmaz sonun nedeni ne olabilir?
- Devletlerin önce yavaş yavaş yükselip sonra da gerilemesi neden kaynaklanıyor?

- Başlangıçta devleti sırtlayan sınıf köylülerdir. Süreç içinde, kent halkı devleti taşıyacak duruma gelir. Ancak devletin köylülerden kentlilerin eline geçişi, **bireyciliğe** yol açar.
- Bu durum devletin asıl temeli olan dayanışma duygusunun "gevşemesine", zayıflamasına neden olur. Kent yaşamı bireyleri birbiriyle yarışmaya ve mücadeleye sürükler. Böylece bu gelişim devletin şeklini zorunlu olarak değiştirir

- İbni Haldun'a göre, bir devlet ancak "dört kuşak" yaşayabilir.
- Devletlerin kurulmaları, bir yükselme dönemi yaşamaları ve sonunda çözülmeleri, "genel bir yasa"dır.
- Bu yasa, devletin bir organizma olduğu anlamına gelmez. Aksine devletlerin gelişimi "psikolojik" bir temele dayanır.

- **Her devletin ortalama olarak 120 - 130 yıllık bir ömrü vardır. Her devlet genel olarak 5 temel aşamadan geçer.**
- 1. Kuruluş Devresi:** Her türlü karşı koymanın bastırıldığı, daha önce onu elinde tutan hanedandan zorla alınması devresidir. Ele geçiren grupta canlılık ve etkinlik en üst düzeydedir. Siyasi lider henüz kendisini vatandaşlarından ayrı tutmaz, geleneksel alışkanlıklarını yitirmemiştir.
  - 2. Otorite Devresi:** İktidarı elinde tutan lider kendi grubu üzerinde otoritesini kurar, mülkü ve nimetleri kendisi için istemeye başlar. Grupta rakip olacak ileri gelenler yönetimden uzaklaştırılır, lidere bağlı itaatkar kişiler yönetime gelir.

3. Rahatlık Devresi: İktidarın meyveleri toplanır, servet genişletilir, şan ve şöhret ön plana geçer. Siyasi liderin hem kendi grubunu hem de diğer grupları tam egemenlik altına aldığı dönemdir. Güçlü ordu, iyi çalışan sivil bürokrasi ve düzenli toplanan vergiler vardır.

4. Taklit Devresi: Siyasi iktidar, atalarının bıraktıklarını yeterli görmeye başlar. En doğru yolun kendisine miras bırakılan yolu takip etmek olduğuna inanır. Taklitçilik ve gelenekçilik, yenileşmenin önünü tıkar.

5. Savurganlık Devresi: Siyasi iktidar, atalarından kalan mirası arzu ve hevesine göre israf etmeye ve savurganlık yapmaya başlar. Devlet yönetimine ehliyetsiz kişiler geçirilir. Devletin çözüme ve yıkılma süreci başlar. Ordusunu, memurunu besleyemez ve giderlerini karşılayamaz hale gelir ve yıkılır.

- İbni Haldun, devletin çözümlmesinde dış faktörlerden ziyade iç etkenlerin öncelik taşıdığını kabul eder. Bununla birlikte devletin tümüyle ortadan kalkışı bir dış saldırıyla gerçekleşir.
- Devletin yıkılışındaki en temel sebepleri; Lider, Ekonomi ve Ahlak olmak üzere 3 temel başlık altında ifade eder.

Coğrafya kaderdir

- İbn Haldun, coğrafî şartların ve yedikleri gıdaların insanların karakterleri üzerinde etkili olduğunu belirtir.
- Örneğin, dağlık bölgelerde yaşayanların daha sert ve cesur, sıcak iklimlerde yaşayanların ise gevşek, oyun ve eğlenceye düşkün olduklarını ileri sürer.
- Aşırı iklimler toplumun refahına uygun değildir. Bu nedenle medeniyetler ılıman iklimlerde kurulmuştur.

Kaynakça

- Çağlar Karaca, (2011). İbn Haldun'un Mukaddime'sinde Toplumun Yasalarını Keşfeden Bir Düşünce Etkinliği Olarak Tarih, yayımlanmamış yüksek lisans tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ABD.
- Recep Yumuk, İbn Haldun'da Devlet Görüşü (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/29775>)